

הגאון רבי אליהו אליעזר מישקובסקי זצ"ל
ראש ישיבת "כנסת חזקיהו", כפר חסידים

בדין אין ספק מוציא מידי ודאי

פסחים ט. במשנה, אין חוששין שמא גיררה חולדה ^{אמריהם} מבית לבית וממקום למקום וכו', ובגמ' טעמא דלא חזינן דשקל, הא חזינן דשקל, חיישינן, ובעי בדיקה, ואמאי נימא אכלתי, מי לא תנן, מדורות העכו"ם טמאים וכו' וכל מקום שחולדה וחזיר יכולין להלוך, אין צריך לבדיקה, אמר רב זירא לא קשיא הא בבשר הא בלחם וכו', אמר רבא האי מאי בשלמא התם אימור הוי, אימור לא הוי, ואת"ל הוי, אימור אכלתי, אבל הכא דודאי דחזינן דשקל מי יימר דאכלתי, הוי ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי, והא תניא חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, ואפילו הן בני יומן הרי הן בחזקת מתוקנין, והא הכא דודאי טבילי הני פירא, וספק מעושרין וספק לא מעושרין, וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי, ופירש"י בד"ה ודאי טבילי וכו' בא"ד ספק עישרן חבר זה ספק לא עישרן, ואתי ספק זה ומוציא פירות הללו מידי ודאי טבל, משום דרוב חברין מעשרין הם מיד, קודם שיניחם מתחת ידו, ע"כ, ומבואר מדברי רש"י דגם להס"ד ידעינן דרוב חברים מעשרין הם, וא"כ אין מובן מה ענינו לאין ספק מוציא מידי ודאי והרי רוב הוי כודאי, ואינו בכלל ספק דנימא ב' דאינו מוציא מידי ודאי, וכבר עמד בזה בחכמת אדם שער רוב וחזקה אות ז' ותירץ דכיון דהוי רוב שע"י מעשה חשיב ספק, עיי"ש.

ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תליתאה חלק ג' סי' י"ח, שג"כ עמד בזה, והוסיף להקשות בתירוץ הגמרא, דהכא הוי ודאי, משום דחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, והרי קיי"ל דרובא וחזקה רובא עדיף, ובמה נחשב חזקה יותר ודאי מרוב, ובעיקר אינו מובן עיקר דברי הגמרא דאתי עלה מכלל מחודש של אין ספק מוציא מידי ודאי, ולמה לא סגי בדין חזקה שבכה"ת דמספק אוקמא אחזקה, אלא דאי משום הא, רוב עדיף מינה, וא"כ מה איתוסף באין ספק מוציא מידי ודאי, יותר מכל שאר החזקות, ולהיפך לא קשיא למה לן לדינא דחזקה, ולא סגי בדין דאין ספק מוציא מידי ודאי, דכבר כתבו התוס' בחולין דף י': בד"ה ודילמא, דמנגעי בתים ילפינן למיזל בתר חזקה אע"ג דאישתכח שחסר לאחר שבעה, וא"כ כבר בטל הודאי ומש"ה בעי לדין חזקה.

ונראה דעיקר דין אין ספק מוציא מידי ודאי פירושו, דאין כח בספק לערער את הודאי, ולעשותו לספק ודאי, אלא הודאי נשאר בוודאותו, בלי ספק, ולא דמי להא דבעלמא מוקמינן אחזקתו, דהתם הוי ספק, אלא שהדין הוא להעמיד הספק בחזקתו, ומשא"כ כשהספק בא להוציא מן הודאי, לא נתפס הספק כלל, וממילא הודאי במקומו עומד, ומש"ה בחבר שמת וכו' אע"פ שרוב חברין מעשרין הם, מ"מ אי נימא דאין ספק מוציא מידי ודאי, היינו, שלא נתפס הספק כלל לא שייך למיזל בתר רוב, דבאמת אין בכח רוב להוציא מן הודאי, דודאי עדיף מרוב, ורק כשנתערער כבר הודאי ע"י חלות ספק שבו, אזי הרוב מכריע, אבל אי נימא דאין ספק מוציא מידי ודאי, ואין כאן ספק, אין הרוב יכול להוציא מן הודאי, ודומה לזה כת' בדו"ח רעק"א בהשמטות לכתובות דף יג: בענין עד אחד נגד רובא דאיתא קמן, דדין רובא דאיתא קמן הוא דווקא באופן, דאילו ה' מחצה על מחצה ה' ספק, דע"ז אמרה התורה, דאם צד אחד רוב יש לתלות בצד הזה שהוא רוב, ולכך ע"א שפיר נאמן, דבמקום עדות אין כאן ספק, ואין הדין כלל לתלות ברוב, דעיקר

התלי' רק במקום ספק, וכמו"כ נימא אנן דגם ברובא דליתא קמן כשצריך להוציא מודאי, אין כוחו אלא כשחל כבר ספק.

ולפי"ז הא דכתבו הראשונים דהכא בספק הרגיל עסקינן, מדבעינן למימר דספק זה יוציא מידי ודאי וניזיל בתרי', ודאי כן הוא, אבל מ"מ אין הספק בגמ' על ספק הרגיל דווקא, אם מוציא מידי ודאי, דאם ספק פשוט אינו מוציא מידי ודאי, לעשותו ספק, ממילא גם ספק הרגיל לא יעשה את הודאי לספק, רק אילו הי' ספק מוציא מידי ודאי לעשותו ספק, הי' מתחלק הדין, דבספק פשוט נשאר ספק, ובספק הרגיל אזלינן בתר הרגילות שהוא כרוב. ולפי"ז בכל המקומות שהוזכר דין אין ספק מוציא מידי ודאי חדא הוא, ויתישב בזה מה שהקשו התוס' בע"ב בד"ה ספק גררוהו, על קושיית הגמרא דאמאי טיהרוהו בהטיל נפל לבור, משום ספק גררוהו של חולדה וברדלס, והרי אין ספק מוציא מידי ודאי, והקשו דאם מיירי דהבור ברה"ר, נטהרנו משום ספק טומאה ברה"ר, ולדברינו, הרי אי סבירא לן דאין ספק מוציא מידי ודאי היינו דליכא ספק כלל, ולא מיחשב ספק טומאה ברה"ר.

ומה שהקשה השו"מ, מאי עדיפות חזקה על רוב, הדברים מבוארים היטב, בדברי רש"י, וז"ל, התם ודאי וודאי הוא, כי היכי דפשיטא לן, דטבילי מעיקרא, הכי נמי פשיטא לן, דעשרינהו, ואין גמגום והילוך אחר הרוב בדבר, אלא חזקה ודאי על כל החברים, ע"כ. הרי מפורש ברש"י דשאני רוב מחזקה, דברוב עדיין יש גמגום וספק, ורק דינו להלך אחר הרוב, ומשום דלהו"א, רק רוב חברין מעשרין, ומיעוט אינו מעשר, וע"ז מתרץ, דהכא חזקה על כל החברים, דודאי מעשרים, ואין כל צד אחר, ושוב מיחשב ודאי, ועיין ברש"י נדה נט: בד"ה ת"ש וז"ל שם מדקתני חזקה אלמא לא מספקא דם באיש כלל, ע"כ, הרי דפירוש חזקה, הוא, דלא מספקינן לצד אחר כלל.

ומשה"ק השו"מ מדין רובא וחזקה רובא עדיף, דין זה הוא רק נגד חזקה דמעיקרא, דבמקום רוב אין דין להעמיד על חזקה דמעיקרא, ויתיישב בזה קושיית התוס' בחולין דף יא. בד"ה מנא הא מילתא, שהקשו מה מיבעי לן בגמ', מנין דאזלינן בתר רוב, והרי למדנו מקרא דגם בתר חזקה אזלינן, וכש"כ בתר רובא, דרובא וחזקה רובא עדיף, והנה באמת, בגמ' לא מיבעי' לן מנ"ל דאזלינן בתר חזקה, רק, מנא הא מילתא דאמור רבנן, אוקי מילתא אחזקה, דבכל ספק, על המצב של עכשיו, ליכא חזקה כלל, דהרי עכשיו מספקא לן, אלא דילפינן מקרא דאוקי מילתא אחזקה דמעיקרא, ולבתר דאמרינן אוקי מילתא אחזקה, חשיב כאילו יש לנו עכשיו חזקה ואזלינן כבר בתר חזקה דעכשיו, ונמצא דיש בדין חזקה ב' ענינים, א' לאוקמי אחזקה דמעיקרא, ולשווי' כחזקה דעכשיו, וב' למיזל בתרא, ובדין למיזל בתר חזקה עדיף מלמיזל בתר רוב, דהרי ברוב יש גמגום וספק, וחזקה מיחשב כודאי, ונמצא דהא דרוב עדיף מחזקה, זה רק בדין אוקמי' אחזקה, ולא בדין אזלינן בתר חזקה, ובמילא בנידון דידן, דחזקת חבר, דכל הנידון הוא בדין, אזלינן בתר חזקה, שהרי אינה חזקה דמעיקרא, פשוט דחזקה עדיף מרוב.

בשו"ת חכם צבי בליקוטים סי' ט', מעשה בא לידי, באחד שאכל דבר שברכתו אחרונה מעין ג' ושתה דבר שברכתו בנ"ר, וכמעט רגע נסתפק האיש אם בירך בנ"ר, אבל ברי לו שלא בירך מעין ג', והוא רגיל להזהר, שכשר הוא מחוייב מעין ג' ובנ"ר, לברך תחילה מעין ג', כי היא קודמת מכמה מעלות, ופסקתי דאף דקיי"ל ספק ברכות להקל, בכל כי האי אמרינן חזקה על חבר וכו', ובודאי לא בירך בנ"ר קודם מעין ג', ע"כ. והנה לפי המבואר ברש"י שכל עיקר דין חזקה על חבר וכו' הוא שאין ספק וגמגום בדבר, והוה כודאי, בלי ספק, בנדון השאלה א"א לבוא מדין חזקה על חבר, דהרי האיש נסתפק אי בירך בנ"ר,

אולם ההוראה נכונה דהכא ליכא שאלה של אין ספק מוציא מידי ודאי, ובעינן רק לספק הרגיל וסגי ברגילות זו למיחשב כרובא.

ובעצם הדבר אימתי אתינן עלה, מכללא דאין ספק מוציא מידי ודאי, נראה דאין זה אלא במקום שהספק צריך להוציא מן הודאי, וכפשוטו, ולדוגמא באם מספקא לן בדבר טהור אם נטמא, אין זה ענין אלא לחזקת טהרה ולא לאין ספק מוציא מידי ודאי, ומשום דאין הטומאה מוציאה מידי הטהרה, ומשא"כ בספק טהרה ע"י טבילה, מיחשב הטהרה כהוצאת והפקעת הטומאה, ולכן מבואר בנדה דף טו דספק טבילה בודאי טמאה, נידון באין ספק מוציא מידי ודאי, וכן הוא בכל המקומות שהוזכר בגמ' ענין אין ספק מוציא מידי ודאי, וכמו שיבואר.

הנה המבואר בסוגיא דפסחים דף ט, בודאי חמץ וספק אכלוהו, התם האכילה מוציאה את החמץ מן הבית, וכמו"כ בודאי טבל, וספק הפרשה, ההפרשה מוציאה את התרומות ומעשרות מן הטבל, ובהטילה נפל לבור, וספק גררוהו, הגרירה מוציאה את הנפל ממקומו, ובע"ז דף מא גבי ע"ז שנשתברה וספק לן אם נשתברה מאל"י, או שהעכו"ם שברה בכוונה כדי לבטלה, דמבואר שם דאין ספק מוציא מידי ודאי, התם נמי ביטול ע"ז נחשב מוציא, דהוציא שם ע"ז מיני' דזהו כל ענין הביטול לבטלה מעכו"ם, וכן ההיא דנדה דף טו, כבר נתבאר, דספק טבילה בודאי טומאה, מיחשב מוציא, דהטבילה מוציאה את הטומאה, והנה בכל המקומות הנ"ל מיחשב ספק הרגיל וכמו שביארו הראשונים, וביבמות דף לח גבי ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא דהוי יבם ודאי, וספק ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי, התם הוי ספק פשוט אלא דהוא אותו הדין, דאין בכח הספק להוציא כלום מן היבם, דהיבם נשאר ודאי.

וצריך עוד לבאר דברי הגמ' ביבמות דף יט, דאיתא התם דאליבא דר"ש, הסובר דמאמר ספק קונה ספק אינו קונה, מת אחד מן האחים, ועשה בה השני מאמר ונולד להם אח, דבזה אומר ר"ש ביאתה או חליצתה של אחת מהן ע"י האח הנולד פוטרת צרתה, חלת לבעלת מאמר לא נפטרה צרה, ופירש"י הטעם, דדלמא מאמר לא קני, וממילא פטורה משום אשת אחיו שלא הי' בעולמו, וחליצתה אינה חליצה, והכי מפרש לקמן, ע"כ. והעיר בחי' רע"א דזוהי שפת יתר, דאם מאמר לא קני גם חליצה המועילה לא היתה פוטרתה לזו, דהוי משני בתים, ונראה דדברי רש"י מדוקדקים מאד, דלהלן פירשו בגמרא, מ"ט לא נפטרה צרה, משום דהוא צרה ודאי, ובעלת מאמר ספק, ואין ספק מוציא מידי ודאי, ולכאור' תמוה מאד, דדינא דאין ספק מוציא מידי ודאי, כגון בספק ויבם, הוא, דאפי' ספק לא הוי, אבל הכא בלא"ה היאך חליצת בעלת מאמר, יכולה לפטור הצרה בודאי, והרי היא עצמה רק זקוקה מספק, ואה"נ, דהצרה תהא ספק זקוקה, הרי בכ"ז אסורה לשוק מספק, ומוכח ומבואר מהגמ' דהצרה אינה אפי' ספק פטורה, והטעם באמת משום דאין ספק מוציא מידי ודאי, וכמו דבכ"מ מתפרש דהודאי לא נפגע כלל ע"י הספק, כן גם הכא הצרה נשארת בדינה ודאי זקוקה ולהכי מוכרח רש"י לפרש, דאם מאמר לא קני פטורה משום א"א שלא הי' בעולמו, דאז לפי צד זה, אינה זקוקה כלל, ולכך חליצת ספק זקוקה אין בכוחה לפעול בודאי זקוקה אפי' ספק, ומשא"כ כפי ק' רעק"א דדלמא היא מבית אחר, אבל בכל זאת היא זקוקה אלא שאינה פוטרת צרתה מהבית השני, הי' הדין שמ"מ הצרה תהא רק ספק זקוקה, ומגמ' הרי משמע כנ"ל שאינה אפי' ספק פטורה, והא דבאמת פירשו בגמ' הטעם דאין ספק מוציא מידי ודאי בכדי שלא תהא אפי' ספק פטורה, ולא סגי בזה שאינה פטורה בודאי, זהו גלל לשון הברייתא, חלץ לבעלת מאמר לא נפטרה צרתה,

דלכאו' אין זה מדוקדק, דהא דהצרה לא נפטרה, הרי זהו רק על הצד דמאמר לא קני, והרי אם מאמר לא קני, אינה כלל צרתה, ומה שייך למימר, לא נפטרה צרתה, ומזה מוכח, דאפי' לצד שהיא באמת צרתה, והיינו אפי' אם מאמר קני, מ"מ, מכיון שלדידן למעשה מספקא לן, אם היא זקוקה, הרי ספק חליצה, וספק חליצה אינה מתירה ודאי זקוקה אפי' לעשותה ספק פטורה.

ובגמ' חולין דף י' השוחט בסכין ונמצאת פגומה, אמר רב הונא אפי' שיבר בה עצמות כל היום פסולה, חיישינן שמא בעור נפגמה, ורב חסדא אמר כשרה שמא בעצם נפגמה, בשלמא ר"ה כשמעתי' אלא ר"ח מאי טעמי', אמר לך, עצם ודאי פוגם, עור ספק פוגם ספק לא פוגם, הוי ספק וודאי, ואין ספק מוציא מידי ודאי, ע"כ. ופירש הבעל המאור, דלאו למימרא דספק פגימת העור אינו מוציא מודאי פגימת העצם, דכה"ג לאו הוצאה הוי, דאיכא למימר עור פגמי' מעיקרא ואתא עצם ואוסיף בי' ופגמי' ואין זה מוציא מידי זה, ולא זה מוציא מידי זה, והיינו דלא מיייתנין עלה ההיא דחבר שמת וכן מעשה בשפחתו של מציק, משום דלא דמי, הדין ספק מוציא מידי ודאי, לכל ספק מוציא מידי ודאי דאמרינן בעלמא, אלא הרי הוא כמו שאמר מוטב תתפוס את הודאי ונניח את הספק, עיי"ש, חזינן מבעה"מ דתמיד מתפרש אין ספק מוציא, כשהדין להוציא ממש מיד הודאי, דאין בכוחו להוציא, והכא בשוחט בסכין ונמצאת פגומה לא שייך למימר מוציא, אלא עכ"פ גם הכא מתפרש הדבר דמניחים הספק ותופסים הודאי, ולא חיישינן כלל לספק פגימה ובכל מקום שמוזכר אין ספק מוציא מידי ודאי, מתפרש שמניחים הספק לגמרי, ואין משגיחין בו כלל אלא שאין הטעם שיהיה בכל מקום, דכשהספק צריך להוציא מן הודאי, אמרינן דאין בכוחו להוציא ולאשוויי ספיקא, וזהו בכל המקומות שנת' לעיל, בהא דפסחים ונדה וע"ז וביבמות לענין ספק ויבם בנכסי סבא, ובחולין הנ"ל הוא מטעם שאין מניחין הודאי מפני הספק ונדחה הספק לגמרי, וההיא דיבמות דף י"ט לענין חליצת ספק זקוקה דאינה פוטרת ודאי זקוקה אפי' לעשותה ספק פטורה, דאמרינן עלה אין ספק מוציא מידי ודאי, אפשר לפרש דחליצה מיחשבא כמוציאה מידי הזיקה ולכך חליצת ספק זקוקה, דחשיבא כספק חליצה, אינה מוציאה כלל מידי הזיקה, ואפשר לפרש כדוגמת פירוש הבעה"מ במצא סכין פגומה, דאין מניחים ודאי פגימת עצם מפני ספק פגימת עור, והכ"נ חליצת ספק זקוקה מיחשבא לחליצה גרועה דלפי ערך הזיקה כן ערך החליצה ואין בכוחה לשוויא לודאי זקוקה אפי' ספק פטור, ולפי"ז אין הפירוש כאן ביבמות, כאין ספק מוציא מידי ודאי שבשאר מקומות, אלא בא להורות לנו דהצרה נשארת ודאי זקוקה ואין בה אפי' ספק פטור, ונתבארו בס"ד כל המקומות שנאמר בהם אין ספק מוציא מידי ודאי, שפירושם הוא שאין בכח הספק לפעול בודאי.

בט"ז יור"ד סי' ס"ט אות כ"ד, הביא מעשה שבא לפניו באשה אחת שבישלה בשר, ושכחה אם מלחה אותו תחילה אם לאו, והתיר הבשר משני טעמים, א' דהוי ספיקא דרבנן ולקולא, וטעם שני משום דבודאי עשתה כדרכה ומלחה תחילה, כעין ההיא דאמרינן גבי ק"ש טעה בוכתבתם והתחיל בלמען וכו' אין צריך לחזור דסירכ' נקיט ואזיל, וכתב עוד דהא דלא אזלינן בתר חזקה [שאינו מלוח] דיש רוב נגד החזקה דרוב פעמים מולחין תחילה ורוב עדיף מחזקה, ע"כ. ובהגה' יד אברהם הביא דברי שער המלך הל' מקואות כלל ז' שהקשה על הט"ז דלפי המבואר בתוס' פסחים דף ט'. בשם ר"י גבי חבר שמת והניח פירות דחזו לאדם, כיון דהוי טבל ודאי מדרבנן, אין ספק, דשמא עישרן, מוציא מידי ודאי, אף דרוב מעשרין, והכ"נ כיון דחתיכה זו ודאי לא היתה מלוחה, אין ספק מוציא

מידי ודאי, וכתב עליו בהגהות שם דלק"מ, דלא דמי חזקת איסור דטבל, לחזקה זו, דגבי חתיכה דטבל, כל הפירות הוו בחזקת איסור, ומשא"כ גבי בשר שלא נמלח, וכה"ג כ' הט"ז בסי' קכ"ז, דלא מיקרי איתחזק איסורא, גבי נאמנות דע"א, אם אין האיסור, על כל החתיכה, אלא שלא הי' מבורר האיסור מההיתר, עיי"ש. ולפי מה שכתבנו, דברי השעה"מ מבוררים, דבספק מליחה צריכים לדון מדין ^{אשר ויחזקת} אין ספק מוציא מידי ודאי, דהרי זהו הספק, אם הוציאו הדם מן הבשר, והרי זה דומה ממש, להטיל נפל לתוך הבור, וספק גררוהו, דאינו כלל נגד חזקת טומאה, דהתם הספק אם הנפל נשאר במקום, או שגררוהו למקום אחר, וקאמרינן בגמ' עלה, דאין ספק מוציא מידי ודאי, ומשום דהנידון דספק מוציא מידי ודאי, אינו ענין לדין חזקה, דלפעמים אפי' כשאינו נגד חזקה, אבל אם מספק"ל אם הוציאו הדבר ממקומו, על זה יאמר דאין ספק מוציא וכו' וישאר הודאי בלי ספק כלל, ואפי' רוב לא יועיל, ולפעמים כשקיימת חזקה ברורה, וכגון חזקת טהרה ויסתפק לן, אי נטמא או לאו, אין זה שייך לענין ספק מוציא מידי ודאי, ורק אפשר לדון בו חזקת טהרה, דבאופן כזה, מיחשב, דבאמת מספקא לן, אם נטמאו, רק שמעמידים הדבר בחזקתו, ולכן מה שהביא היד אברהם את הט"ז, דלא מיקרי איתחזק איסורא, שע"א לא יהא נאמן בזה, אינו ענין לכאן, דהתם דיינינן מדין איתחזק איסורא, וכאן הנדון דאין ספק מוציא מידי ודאי.

"וירעו אותנו המצרים" – כמה שנאמר: "הבה נתחכמה לו".

לכאורה, עדיין לא היה בזה הרעה רק אחר כך במה שעשו. ולמה חושב המחשבה שהיא הרעה?

אבל הענין הוא שאינו דומה רעות שעושין בלא מחשבה וחשבון איך לעשות, שהוא רק מקרה ויש לקוות שיוקל אחר כך, לצרות שנעשו במחשבה ומטרה ולתכלית מה שיצא מזה, וגם חשבון איך ובמה לסדר הרעות, ולכן נחשב מה שעשו הרעות באופן של מחשבה תחילה וחשבון איך להכניס בשם "וירעו", שזה עשה שהרעות יהיו לרעות גדולות.

(הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל)